

Sudbina jugoslavenskih Folksdojčera - splet nesretnih okolnosti ili plan

Sudbina je Folksdojčera bila samo jedna u nizu mnogobrojnih sudbina narodnih neprijatelja u komunističkoj Jugoslaviji. Oni su stradavali pod okriljem kolektivne krivnje od proljeća 1945. godine. Posebnost je Jugoslavije bila u tome što se kod Saveznika o sudbini Folksdojčera u Jugoslaviji nije raspravljalo, kao i što je najviše Folksdojčera civila stradalo u Jugoslaviji, svaki četvrti čovjek. Izraženo u brojkama od oko 200 000 stradalo je oko 50 000 Folksdojčera.

U današnje vrijeme u Republici Hrvatskoj, Europi i velikom dijelu svijeta prevladavaju demokracija i opće pravo glasa. Mnogi mogu naći mane i nedostatke spomenutom sustavu što je posebno vidljivo u znanstvenim i medijskim krugovima, ali u biti ne postoji tema o kojoj se ne može čuti ili pročitati više različitih interpretacija. Tijekom Federativne Narodne Republike Jugoslavije pa od „travanjskog ustava“ 1963. godine Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije nije se moglo ni smjelo pisati, pričati ni čuti o nekim temama na drugačiji način od interpretacije koju je zagovarao politički vrh Jugoslavije. U teme koje su se jednodimenzionalno i neproblematizirano proučavale i promatrale na prostoru Jugoslavije do 1990-ih godina ulaze Bleiburg, sudbina mnogobrojnih „narodnih neprijatelja“, sudbina podunavskih Nijemaca i mnoge druge. Nakon pada komunizma diljem se takozvanog Istočnog bloka od 1989. do 1991. godine počinje više pisati i na različite načine interpretirati život i sudbina „narodnih neprijatelja“, ali i sudbina podunavskih Nijemaca. U nastavku će se teksta prvenstveno pokušati proučiti fenomen nestanka podunavskih Nijemaca (u narodu i literaturi korišteniji termini *Folksdojčera* i *Švaba*). U hrvatskoj historiografiji od početka 1990-ih godina o spomenutoj temi najviše piše povjesničar Vladimir Geiger. On u svojim mnogobrojnim djelima opisuje i usmjerava čitatelja na određena pitanja na koja, po njegovom mišljenju, hrvatska historiografija još nije dala odgovore. Uz spomenutoga još su pisali i povjesničari Ivan Jurković, Zoran Janjetović iz Srbije te mnogi drugi. Što se tiče inozemnih povjesničara situacija je vidno drugačija. U Zapadnoj Njemačkoj i Austriji od početka 1950-ih godina počela se proučavati sudbina Folksdojčera. Neki su od značajnijih povjesničara Leopold Rohrbacher, Johhann Wuescht, Ludwig Schumacher, Janko Sepp i drugi. Nikako se ne smije zaboraviti spomenuti mnogobrojna društva diljem

Zapadne Njemačke i Austrije koja su financirala pojedine studije o sudbini Folksdojčera s istoka Europe. Neka su od društava *Zavičajno društvo*, *Domovinske mjesne zajednice podunavskih Švaba* i *Kulturna zaklada podunavskih Švaba*. Iz svega navedenoga možemo zaključiti da dvadesetak godina nakon raspada komunizma diljem Europe postoji mnogobrojna literatura o Folksdojčerima. Nadopunjujući literaturu mnogobrojnim dokumentima i svjedočanstvima iz 1940-ih godina, svaki povjesničar, student povijesti ili zaljubljenik u povijesne fenomene može na kvalitetan način proučavati sudbinu Folksdojčera. U sljedećim će se poglavljima postaviti određena istraživačka pitanja na koja će se pokušati odgovoriti na temelju literature i povijesnih izvora. Mene kao studenta povijesti, ali i dobar dio javnosti zanima koliko su vanjski čimbenici utjecali na odnos jugoslavenske vlasti i Jugoslavenske armije prema Folksdojčerima. Možda je još provokativnije pitanje koliko je taj odnos bio splet nesretnih okolnosti, a koliko smišljeni plan i koji su razlozi takvog odnosa prema spomenutima. Ovisno o ideološkoj opredijeljenosti i mnogim drugim čimbenicima, mogu se na različite načine promatrati zaključci koji će uslijediti u nastavku rada na navedena pitanja. Ipak, jedno je sigurno – zahvaljujući sadašnjem demokratskom političkom sustavu koji je naslijedio komunizam može se nešto otvorenije i na različite načine interpretirati prošlost od 1945. godine.

Život folksdojčera do jeseni 1944. godine

Na prostoru Banata, Bačke, Srijema, Slavonije i Baranje i ponekih pojedinačnih slučajeva diljem Jugoslavije živjeli su ljudi koje se pogrdno, ali i s određenim strahopoštovanjem nazivalo Švabima. Švabe, Folksdojčeri ili podunavski Nijemci bili su etnička skupina uz koju se vežu radišnost, točnost, produktivnost, bogatstvo i svi drugi pozitivni dojmovi vezani uz gospodarsku moć (Geiger, Jurković, 1993: 28). Dokazi da spomenuti opisi nisu samo individualni subjektivni dojmovi starijih ljudi naših krajeva nalaze se u radu znanstvenika Nikole Gaćeše. On, između ostalog, navodi da Folksdojčeri s prostora Kraljevine Jugoslavije 1940. godine po katastarskom jutru dobivaju 11, 50 metričkih centi pšenice, 18, 90 centi kukuruza i 145 centi šećerne repe. Za razliku od njih, Hrvati

i Srbi na svojim posjedima dobivaju 9, 6 centi pšenice, 14, 6 centi kukuruza i 126 centi šećerne repe (Gaćeša, 1984: 209). U prilog svjedočanstvima idu i činjenice da je njemačka nacionalna manjina 1930-ih godina raspolagala s 31% bankovnog kapitala i da su sudjelovali s oko 55% kapitala u ukupnom nacionalnom kapitalu (Geiger, 1997: 23). Uzimajući u obzir da je krajem 1930-ih godina u Kraljevini Jugoslaviji živjelo između 500 000 i 550 000 Nijemaca, odnosno 5% ukupnog stanovništva, navedeni podaci dodatno dobivaju na važnosti i sami za sebe govore o „švapskom“ gospodarskom čudu (Geiger, 1997: 20). Ta je relativno mnogobrojna etnička manjina Nijemaca bila pretežno smještena na sjevernom području Banata, Bačke, u Srijemu, Baranji, oko Belog Manastira i u istočnoj Slavoniji. Spomenuto je stanovništvo pretežno živjelo od poljoprivrede zbog mađarizacije uprave i Prvog svjetskog rata s početka 20. stoljeća. Nakon rata gotovo su svi Nijemci koji su radili u državnim službama emigrirali u Austriju i Njemačku. To su bili glavni razlozi zašto je spomenuto poljoprivredno stanovništvo obuhvaćalo oko 45%, radnika je bilo 30% te samo 3% intelektualaca u ukupnom broju Nijemaca od 1921. godine pa sve do sredine 1940-ih godina (Mirnić, 1974: 26-27). Nakon Prvog svjetskog rata i konsolidacije preostalih intelektualaca i gospodarski najbogatijih Nijemaca osniva se 1920. godine Švapsko-njemački kulturni savez. Osnovan je u Novom Sadu i bio je poznatiji pod njemačkim nazivom *Kulturbund*. Članovi su se uglavnom bavili razvitkom i očuvanjem nacionalnog jedinstva i identiteta kroz knjižnice i druge institucije poput poljoprivredne *Agraria* (Geiger, 1997: 17). Tijekom 1930-ih godina oko 10% podunavskih Nijemaca bilo je u spomenutom savezu. Vodstvo je bilo u dobrim odnosima s jugoslavenskim vlastima, a glavni je razlog gospodarski značaj potonjih. Pod utjecajem gospodarskog i političkog jačanja Trećeg Reicha, mladi Nijemci iz Jugoslavije, povratkom iz Njemačke nakon školovanja, u Jugoslaviji šire stečena znanja. Ti novi intelektualci prvenstveno počinju gledati na svijet kroz nacionalsocijalizam. Sredinom 1930-ih godina osnivaju *Obnoviteljski pokret* na čelo kojega dolazi liječnik Jakob Awender (Geiger, 1997: 19). Zbog spomenutog jačanja Trećeg Reicha i samim time sve izraženije gospodarske i političke podčinjenosti Jugoslavije, *Obnoviteljski pokret* jača unutar *Kulturbunda*. Povjesničar Geiger kao još važniji razlog jačanja pokreta i dolazak njegovih čelnika na vodeće položaje *Kulturbunda* 1939. godine navodi laku političku indoktrinaciju pretežno poljoprivrednog i radničkog njemačkog stanovništva. Takvom su slijedu događaja još više išli u prilog sve učestaliji skupovi četnika Koste Pećanca diljem Srbije, ali i Vojvodine (Geiger, 1997: 23). U takvoj je izrazito napetoj političkoj i gospodarskoj situaciji većina Nijemaca, kao i većina Hrvata ili Srba, bila pod „nasilnom“

propagandom različitih ideologija intelektualnih elita. Počela je pratiti intelektualce koji su se okretali, u slučaju podunavskih Nijemaca, nacionalsocijalizmu. Tijekom zime 1939. na 1940. godinu tadašnji novi čelnici *Kulturbunda* vrše izrazitu demagošku kampanju pod nazivom *Jeder Deutsche Mitglied im Kulturbund*, što znači *Svaki Nijemac član Kulturbunda*. Kao i ostali narodi tadašnje Jugoslavije i Nijemci bivaju privučeni homogenizaciji i indoktrinaciji što na kraju rezultira time da 95% potonjih ulazi u *Kulturbund* (Hrvatska enciklopedija, 2004: 341). Vrhunac kaotičnog stanja dolazi do izražaja u travnju 1941. godine. Tada svi mogući državljani Jugoslavije od Srba, preko Hrvata do Nijemaca odlaze na dvotjedni rat protiv nadmoćnijeg Trećeg Reicha. U isto vrijeme žandari diljem Vojvodine i Slavonije pod utjecajem velikosrpske vlade na čelu s generalom Simovićem skupljaju taoce iz njemačkih obitelji (Mirnić, 1974: 76). Nakon travanjskog rata uspostavljaju se nove državne tvorevine diljem nekadašnje Kraljevine Jugoslavije. Nijemci pretežno potpadaju pod Nezavisnu Državu Hrvatsku i Mađarsku koja je anektirala Bačku i dio Banata. Od toga vremena pa sve do kraja 1944. godine u očima budućih vlasti diljem Europe nastaje koncept kolektivne krivnje njemačkog naroda. Ipak, kada se kritički pokuša pogledati situacija Drugog svjetskog rata, mogu se uočiti neke zanimljive činjenice koje su već djelomično navedene. Njemački je narod kao i svi drugi narodi sredinom 20. stoljeća bio većinski radničko-poljoprivredni narod koji je, kao i svi drugi, bio indoktriniran svojom intelektualnom elitom koja se primakla političkoj vlasti. Iz toga možemo zaključiti da se kolaboracija Folksdojčera u principu ne razlikuje od hrvatske, srpske, mađarske, francuske ili neke druge (Janjetović, 1997: 163). S vremenom se, kao i kod većine naroda koji su u početku bili kolaboracionisti, javlja odupiranje vlasti. Kod Folksdojčera, kao i kod većine drugih, odupiranje se prvenstveno očitivalo u pasivnosti zbog opasnosti od odmazde. Sve se više povećava broj Folksdojčera dezertera koji se u nacionalsocijalističkoj propagandi prezentiraju kao izdajice domovine. Povećava se fenomen da pretežno hrvatska sela s većinskim njemačkim stanovništvom (Ernestinovo, Antunovac i mnoga druga) u cijelosti prelaze na stranu partizana. U takvoj izrazito kaotičnoj situaciji bezakonja diljem prostora propale Kraljevine Jugoslavije od jeseni 1944. godine pretežito politički pasivno stanovništvo podunavskih Nijemaca dobiva zapovijed od SS odreda i Ministarstva vanjskih poslova Trećeg Reicha da krene na put u pradomovinu (Geiger, 1997: 27). Do sredine 1945. godine od oko 500 000 Folksdojčera na prostoru od slavonskih planina do granice s Rumunjskom ostalo je oko 200 000 Folksdojčera (Geiger, 2006: 1085). Tijekom spomenutog preseljavanja pod patronatom SS odreda partizanska vojska potpomognuta Crvenom

armijom oslobađa teritorij od okupatora. U isto vrijeme nekoliko stotina kilometara dalje u Jalti pa u Potsdamu, Velika trojica raspravljaju o sudbini Europe, a samim time i o sudbini Folksdojčera.

Međunarodni utjecaji i okvir

Prije prethodno navedenih konferencija dogodila se jedna u Teheranu u kasnu jesen 1943. godine. Na njoj su predstavnici Sovjetskog Saveza, Sjedinjenih Američkih Država i Ujedinjenog Kraljevstva raspravljali o sudbini poslijeratne Europe. J. V. Staljin u ime Sovjetskog Saveza predložio je da se nakon ratnih sukoba strijelja 50 000 njemačkih časnika. Takav je prijedlog razljutio predstavnika Ujedinjenog Kraljevstva W. Churchilla, ali nije spriječio predstavnika SAD-a F. D. Roosevelta da predloži kompromisno rješenje s 49 000 časnika. Možda će pod utjecajem konferencije u Teheranu F. D. Roosevelt na jednoj od sjednica u prvoj polovici 1944. godine navijestiti da se s Njemačkom mora biti oštar i da pod tim podrazumijeva i njemački narod (Geiger, 1997: 59). Što je pod time mislio, točnije, kako su tu i još mnoge takve izjave interpretirali komunistički vođe diljem Europe, vidjet ćemo u nastavku. Malo više od godinu dana kasnije na konferenciji u Jalti, preciznije, u Potsdamu, jasno se spominje i određuje sudbina njemačkog naroda diljem Europe. Na potsdamskoj konferenciji od 17. 7. do 2. 8. 1945. godine po točki 7. odlučuje se seliti većina njemačkog stanovništva s prostora Poljske, Čehoslovačke i Mađarske. Razlozi su želja da se makne mogući dio stanovništva za koji se pretpostavlja da će biti budući izvor netrpeljivosti i sukoba na spomenutim prostorima. Tim se postupkom postiglo kolektivno kažnjavanje milijuna nevinih i pasivnih Nijemaca i, svjesno ili ne, homogeniziranje spomenutih dijelova Europe (Geiger, 2006: 1084). Prostor buduće Jugoslavije ne spominje se u točkama o preseljenju njemačkog naroda. Kako se to tada, ali i sada treba interpretirati? To ostavljam povjesničarima i svima drugima da interpretiraju sami. O sudbini će podunavskih Nijemaca koji se ne spominju u kontekstu preseljenja biti više riječi u sljedećim poglavljima. Sada se treba osvrnuti na sudbinu Nijemaca

u ostalim dijelovima Europe radi kasnije usporedbe sa situacijom u FNRJ. O situaciji u Sovjetskom savezu neće biti govora jer je ondje odnos prema „domaćim“ Folksdojčerima bio mnogo rigorozniji nego u ostalim dijelovima Europe. Što se tiče stanja u već spomenutim državama, prvo bih htio spomenuti sudbinu Folksdojčera u Poljskoj. Na prostoru današnje Poljske sredinom 1945. godine živjelo je oko 4, 5 milijuna Folksdojčera. U to se vrijeme nova vlast već ustalila i počela provoditi dogovorenu politiku preseljenja. Do 1950. godine preseljeno je oko 3, 15 milijuna „domaćih“ Nijemaca. Tijekom preseljenja smješteni su u mnogobrojne logore te je pod utjecajem raznih bolesti, hladnoće, pothranjenosti, ali i pojedinačne osvete umrlo između 20 000 i 60 000 Folksdojčera (Sienkiewicz, Hryciuk, 2008: 187; Spieler, 1989: 40). Veliki je raspon o broju umrlih posljedica trenutačnog neslaganja mnogobrojnih povjesničara koji su istraživali problem. Za područje Čehoslovačke situacija je relativno jasnija u literaturi. Svi se slažu da je gotovo čitavo njemačko stanovništvo iseljeno. To u brojkama znači oko 2, 5 milijuna ljudi, s tim da je tijekom preseljenja i u logorima umrlo između 15 000 i 30 000 ljudi (Haar, 2007: 17).

Folksdojčeri - protjerivani iz rodnoga kraja

Na kraju se još samo treba spomenuti sudbina Nijemaca u Mađarskoj. Sredinom 1945. godine ostalo ih je oko 450 000. Nakon iseljavanja ostalo ih je, a onda i asimilirano oko 200 000 (Balász, 2004: 38). Iz svega navedenoga možemo zaključiti da se u sve tri države jasno pratila uputa o preseljenju stanovništva iz Potsdama. U sljedećim će poglavljima biti više riječi o sudbini Folksdojčera u Jugoslaviji.

Zakonski okvir

Jugoslavenski vrh, ne imajući potporu u zaključcima na spomenutim konferencijama Velike trojice, za razliku od prethodno navedenih političkih vrhova samoinicijativno donosi mnoštvo diskriminirajućih zakona. Prvi je u tome slijedu akt Predsjedništva AVNOJ-a 21. 11. 1944. godine. U članku 1. jasno se napominje da u državno vlasništvo prelazi sva imovina Trećeg Reicha i njegovih državljana koja se nalazi na teritoriju Jugoslavije. U nastavku se napominje da će jedino vlasništvo Nijemaca koji su bili u redovima NOV-a i partizanskih odreda biti pošteđeno (Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije, br. 2, 1945: 13). Iz toga proizlazi da se s Nijemcima koji su cijelo vrijeme bili neutralni i pasivni postupalo na isti način kao s nacionalsocijalističkim Folksdojčerima. Nakon spomenutog pravno-posjedničkog zakona uslijedio je krajem studenog 1944. godine zakon o pribiranju, čuvanju i raspodjeli knjiga i drugih kulturnoumjetničkih predmeta. Na temelju spomenutog zakona skupljeno je oko 350 000 knjiga na njemačkom jeziku. Sve su one odlukom komisije pod vodstvom Mladena Leskovca i Dragiše Polužanskog poslane na reciklažu za stari papir (Geiger, Jurković, 1993: 67). Nakon što su doneseni zakoni o privatnom vlasništvu i o uništavanju kulturnog bogatstva uslijedilo je mnogo novih zakona. Prestankom oružanih sukoba sredinom svibnja 1945. godine nova je Privremena vlada i skupština na čelu s Josipom Brozom Titom postala sigurna i jedina politička vlast. U takvim je okolnostima 3. kolovoza 1945. godine donesen *Ukaz o općoj amnestiji i pomilovanju*, s tim da se u članku 2. napominje da se pod tim izostavljaju sve osobe koje su bile članovi *Kulturbunda* do 1941. godine (Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije, br. 56, 1945: 509-510). Uzimajući u obzir činjenicu da je do 1941. godine pod već objašnjenim okolnostima oko 95% Folksdojčera ušlo u *Kulturbund*, ukaz praktički znači osudu i izostavljanje svih podunavskih Nijemaca bez obzira na njihovu angažiranost ili pasivnost tijekom rata. Nekoliko se dana kasnije donosi *Zakon o biračkim spiskovima*. Spominju se pod člankom 4. članovi *Kulturbunda*, supružnici i djeca kojima se uskraćuje biračko pravo ako ne mogu dokazati sudjelovanje u NOB-u (Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije, br. 59, 1945: 541). Tim se zakonom počinju stvarati ljudi drugog reda. Njemačku je nacionalnu manjinu na prostoru južnih Slavena pogodila ista sudbina gubitka biračkog prava kao i nakon Prvog svjetskog rata. Ipak se vrhunac zakonske represije dogodio krajem kolovoza 1945. godine. Tada je donesen *Zakon o državljanstvu*. Može se primijetiti u člancima 16. i 18. da se državljanstvo oduzima svakom pripadniku onih naroda čije su države bile u ratu protiv Jugoslavije. Još se treba napomenuti da se oduzimanje državljanstva odnosilo i

na bračnog partnera i djecu (Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije, br. 64, 1945: 624-626). Možemo uočiti da su od kasne jeseni 1944. godine pa sve do kraja kolovoza 1945. godine donošeni zakoni koji su stvarali zakonski okvir diskriminacije Folksdojčera u Jugoslaviji. Na temelju tog okvira počelo je iseljavanje i slanje u logore spomenutog dijela stanovništva unatoč tome što to nije predviđeno na konferencijama Velike trojice. U sljedećem će poglavlju biti više riječi o ljudima koji su odgovorni za donošenje spomenutih zakona na najvišim instancama. Konkretnije, bit će više riječi o jednom čovjeku koji je autoritativno i totalitaristički vladao od sredine 1940-ih godina.

Uloga Josipa Broza Tita

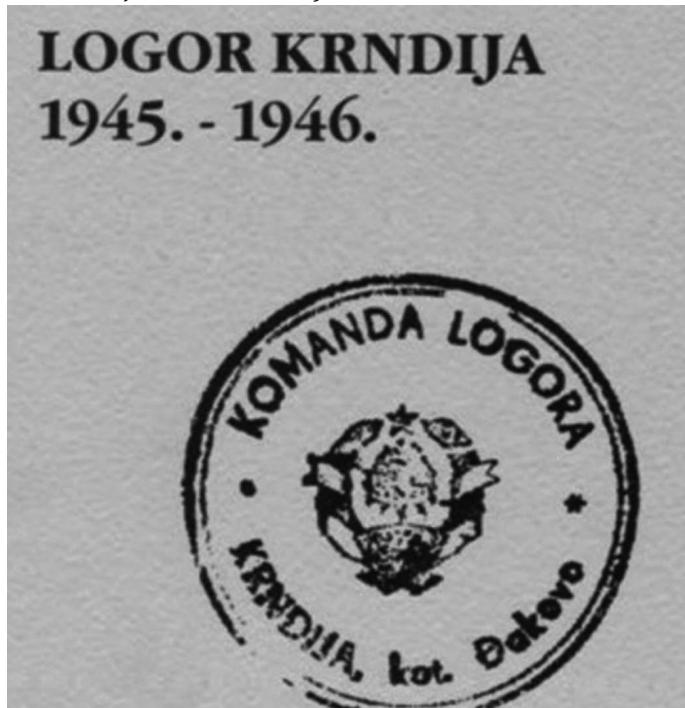
Spomenuta je osoba Josip Broz Tito. Historiografija je, kao i javnost, jako dobro upoznata s likom i djelom spomenutoga. Ipak, nije naodmet ukratko napisati općepoznate činjenice o najpoznatijoj ličnosti s prostora od Vardara pa do Triglava 20. stoljeća. Tko je bio Josip Broz Tito sredinom 1940-ih godina? Proučavajući enciklopedije i priručnike saznajemo da je od kraja 1930-ih godina postao generalnim sekretarom Komunističke partije Jugoslavije. Pod njegovim je vodstvom KPJ organizirala partizanski ustanak protiv okupatora i domaćih izdajnika. Vremenom se spomenuti pokret pokazao antifašističkim pa je počeo dobivati pomoć od Saveznika. Jačanjem i unutaršnjom kohezijom Tito je s najbližim suradnicima uspio organizirati raznovrsna vijeća koja će kasnije postati politička tijela nove države. Krajem je 1943. godine na Drugom zasjedanju AVNOJ-a izabran za predsjednika Nacionalnoga komiteta oslobođenja Jugoslavije, odnosno privremene vlade nove Jugoslavije i proglašen maršalom Jugoslavije. Kada se početkom 1945. godine u cijeloj Europi pretpostavljalo da će antifaziizam pobijediti, sastavio je s Ivanom Šubašićem zajedničku Privremenu vladu Demokratske Federativne Jugoslavije. U njoj je postao premijerom i ministrom obrane (Hrvatska enciklopedija, 2000: 356-357). Iz svega navedenoga možemo zaključiti da je do ljeta 1945. godine Josip Broz Tito postao neprikosnoveni prvi čovjek nove jugoslavenske vlasti. U to su se vrijeme donosili svi oni navedeni diskriminirajući zakoni i počelo se provoditi iseljavanje Folksdojčera. Treba još jedanput napomenuti da se iseljavanje nije provodilo pod utjecajem međunarodnih čimbenika, nego samoinicijativno. Da ne bismo ušli u napast i da ne bismo „okrivili“ Tita za iseljavanje i zločine nad Folksdojčerima samo na temelju njegove političke pozicije, u nastavku ćemo ukratko spomenuti neke njegove izjave. Tito je krajem 1944. godine na sjednici NKOJ-a napomenuo da je potrebno potpuno istjerivanje Nijemaca radi

naseljavanja Srba, Crnogoraca i ostalih naroda, jer su spomenuti opasni za buduću vlast (Geiger, 2008: 807). Možda je još zanimljivija Titova zapovijed od 7. 5. 1945. godine koja naglašava da se svi Nijemci iz logora trebaju koristiti u poljoprivrednim radovima (Geiger, 2008: 809). Uzimajući u obzir činjenicu da nisu bili plaćeni, možemo doći do zaključka da je to bilo pozivanje na robovski rad. O odnosu Tita prema Folksdojčerima i drugim narodnim neprijateljima dovoljno govore i tvrdnje povjesničara Ive Goldsteina. On napominje da se tijekom 1945. godine sve češće u Titovim izjavama javlja riječ osveta, ali da to ne znači da je on osobno poticao masovna ubojstva, krađe i protjerivanje Folksdojčera. (Goldstein, 2002: 320). Ne ulazeći u interpretaciju, spominjanje riječi osvete prvog čovjeka političke i vojne vlasti i u isto to vrijeme mnogobrojni zločini diljem Jugoslavije dovoljno govore sami za sebe. Za razliku od hrvatskih historiografa, znanstvenici u inozemstvu sve češće optužuju Josipa Broza Tita za mnogobrojne zločine nad civilima tijekom i nakon Drugog svjetskog rata (Heinsohn, 1999: 322). Uz Gunnara Heinsohna s istom interpretacijom Josipa Broza Tita u javnost izlaze znanstvenici R. J. Rummel s djelom *Death by Government* i P. Scaruffi s djelom *The worst genocides of the 20th century*.

Sudbina folksdojčera od jeseni 1944. godine

Tijekom donošenja svih spomenutih zakona i izjava samog političkog vrha FNRJ, na području Jugoslavije bilo je oko 200 000 podunavskih Nijemaca. Uzimajući u obzir da je njemačka E armija završila u Austriji i da su svi njemački vojnici koji su ostali na području Jugoslavije završili do kraja svibnja 1945. godine po logorima, dolazimo do zaključka da su spomenutu brojku Folksdojčera gotovo u potpunosti činili civili. Već je nekoliko puta spomenuto da su ti ljudi bili kolektivno optuženi jer su bili Nijemci (Geiger, 1997: 31). Kao što je spominjano u prošlim poglavljima, niti na temelju međunarodne odluke, niti na temelju moralnih vrijednosti nego samo samoinicijativno, jugoslavenska je vlast preko OZN-e organizirala iseljavanje potonjih. Nakon što je granica s Austrijom zatvorena na inicijativu austrijske vlasti zbog velike imigracije Nijemaca iz istočnih krajeva, počinju se diljem Jugoslavije otvarati radni i sabirni logori (Geiger, 2006: 1082). Procjenjuje se da je od oko 200 000 Folksdojčera oko 170 000 poslano u logore do 1948. godine. Između ostalih internirano je i oko 45 000 djece. Zbog katastrofalnih životnih uvjeta, gladi, tifusa i relativno učestalih osobnih obračunavanja partizana s logorašima u razdoblju od svibnja 1945. godine do početka 1948. godine umrlo je od 50 000 do 60

000 logoraša. Poimence se zna za oko 25 000 žena te da je umrlo oko 6 000 djece starosti do 14 godina (Geiger, 2006: 1085; Žerjavić, 1989: 177).

Logor Krndija - jedan u nizu logora za Folksdojčere u Jugoslaviji

Uspoređujući prikazane rezultate iz Jugoslavije s rezultatima iz Poljske, Čehoslovačke i Mađarske dolazimo do zaključka da je stopa smrtnosti u Jugoslaviji bila najveća. Dok je 1945. godine od 2, 5 milijuna Nijemaca iz Čehoslovačke ubijeno između 15 000 i 30 000 i dok je u Poljskoj od 4, 5 milijuna ubijeno između 20 000 i 60 000, u Jugoslaviji je ubijen svaki četvrti pripadnik njemačke etničke skupine. Ta se činjenica uklapa u politiku jugoslavenske vlasti o narodnim neprijateljima kojih se treba riješiti. Neki su bili proglašavani po političkom, neki po gospodarskom, a neki po etničkom ključu. Ipak, nikako ne smijemo upasti u zamku i prenaplašavati poslijeratne zločine jugoslavenskih vlasti, a smanjivati zločine ostalih Saveznika diljem Europe.

Zaključak

Iznoseći okvirne činjenice o sudbini Folksdojčera s prostora nekadašnje Jugoslavije pokušalo se odgovoriti na neka postavljena pitanja. Uspoređujući odnos nekoliko političkih i vojnih vlasti diljem Europe prema Folksdojčerima, možemo uočiti sličnosti, ali i razlike. Prvenstveno je cilj vlastima u Poljskoj, Čehoslovačkoj, Mađarskoj i Jugoslaviji bio isti – preseljenje Folksdojčera iz svojih država. Za sve je države osim Jugoslavije to

bilo određeno na konferencijama Velike trojice u Jalti i Potsdamu. Iz toga možemo zaključiti da su jugoslavenske vlasti prvenstveno samoinicijativno počele iseljavanje Folksdojčera sa svoga prostora. Druga je razlika između spomenutih vlasti i njihovog odnosa prema domaćim Nijemcima. Činjenica je da je tijekom preseljenja u razdoblju od 1945. do 1948. godine svaki četvrti Nijemac umro u Jugoslaviji dok je u svakoj drugoj državi od više milijuna Nijemaca tijekom migracija umrlo do 50 000 ljudi. Brojke govore same za sebe, a glavne aktere takvog odnosa prema Folksdojčerima u Jugoslaviji možemo tražiti u pojedinačnim osvetama, ali i „huškanju“ ljudi od strane jugoslavenske vlasti. Između ostalog, takav odnos proizlazi i iz poimanja tadašnje komunističke vlasti u Jugoslaviji da se određeni sloj društva koji se procijeni narodnim neprijateljem mora pod svaku cijenu ukloniti iz javnog života. Na kraju još samo treba napomenuti da je spomenuti odnos prema Nijemcima bio u okviru mišljenja da su oni kolektivni krivci za rat. Takvim su mišljenjem izjednačavani pripadnici oružanih snaga Trećeg Reicha i pripadnici SS odreda s civilima koji su bili najviše zastupljeni na prostoru Jugoslavije od proljeća 1945. godine.

Summary

Mihael Sučić,

The Fate of the Yugoslav Volksdeutsche - A Set of Unfortunate Circumstances or a Plan?

The fate of the Volksdeutsche was just one of many different fates of all enemies of the state of communist Yugoslavia. They suffered under the auspices of collective guiltiness starting at the spring of year 1945. What made Yugoslavia stand out is that the Allied Powers never have discussed the subject of the fate of Volksdeutsche in Yugoslavia, and also the fact that most of the Volksdeutsche civil casualties were in Yugoslavia—more precisely—every fourth civil. Estimated in numbers—of 200,000 casualties, around 50,000 of them were Volksdeutsche.

Literatura

1. Balász, Apor, 2004. *The Expulsion of the German Speaking Population from Hungary*, u: *The Expulsion of the „German“ Communities from Eastern Europe at the End of the Second World War*, HEC, Florence, str. 33.-47.
2. Gaćeša, Nikola, 1984. *Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslaviji 1945. – 1948*, Matica srpska, Novi Sad.
3. Geiger, Vladimir, 1997. *Nestanak Folksdojčera*, Nova stvarnost, Zagreb.

4. Geiger, Vladimir, 2006. *Logori za Folksdojčere u Hrvatskoj nakon Drugoga svjetskog rata 1945.-1947.*, Časopis za suvremenu povijest, Vol. 38, Zagreb, str. 1081.-1100.
5. Geiger, Vladimir, 2008. *Josip Broz Tito i sudbina jugoslavenskih Nijemaca*, Časopis za suvremenu povijest, Vol. 40, Zagreb, str. 801.-818.
6. Geiger, Vladimir; Jurković, Ivan, 1993. *Što se dogodilo s Folksdojčerima?*, Njemačka narodnosna zajednica, Zagreb.
7. Goldstein, Ivo, 2002. *Josip Broz Tito – između skrupuloznoga historiografskog istraživanja i političke manipulacije*, u: *Dijalog povjesničara – istoričara*, Zagreb, str. 315.-332.
8. Haar, Ingo, 2007. *Straty związane z wypędzeniami: stan badań, problemy, perspektywy*, Polski Przegląd Dyplomatyczny, god. 5, Warszawa, str. 11.-26.
9. Heinsohn, Gunnar, 1999. *Lexicon der Völkermorde*, Rowohlt, Reinbeck.
10. *Hrvatska enciklopedija*, 2000., sv. 2, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.
11. *Hrvatska enciklopedija*, 2004., sv. 6, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.
12. Janjetović, Zoran, 1997. *Logorisanje vojvođanskih Nemaca od novembra 1944. do juna 1945. godine*, Tokovi istorije, Vol. 4, Beograd, str. 151.-164.
13. Mirnić, Josip, 1974. *Nemci u Bačkoj u Drugom svetskom ratu*, Prosveta, Novi Sad.
14. Sienkiewicz, Witold; Hryciuk, Grzegorz, 2008. *Wysiedlenia, wypędzenia i uciezki 1939–1959 : atlas ziem Polski : Polacy, Żydzi, Niemcy, Ukraińcy*, Demart, Warsaw.
15. Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije, 1945., br. 2; br. 56; br. 59; br. 64, god. I.
16. Spieler, Silke, 1989. *Vertreibung und Vertreibungsverbrechen 1945–1948*, Kulturstiftung der deutschen Vertriebenen, Bonn.
17. Žerjavić, Vladimir, 1989. *Gubici stanovništva Jugoslavije u Drugom svjetskom ratu*, Jugoslavensko viktimološko društvo, Zagreb.